

Dyslexieprotocol

Coornhert Lyceum Haarlem

Juni 2012

Herzien februari 2020

(Waarin opgenomen het erratum van maart 2013 en mei 2016)

Inhoud

Blz.

3	Inleiding
4	Doel protocol
4	Wat is dyslexie?
5	TOS
7	Kenmerken dyslexie (Van der Leij, 2016)
10	Wanneer is een leerling officieel dyslectisch?
10	Faciliteitenpas
11	Wettelijke regeling en de algemene regelingen op het Coornhert Lyceum
13	Wat doet de leerling?
13	Wat doen de ouders en/of verzorgers?
14	Wat doet de docent?
15	Wat doet de school?
16	Wat doet de mentor?
17	Wat doet de dyslexiecoördinator?
18	Wat doet de administratie?
18	Wat doet de conrector?
19	Compensatie- en dispensatieregeling voor het vak Frans of Duits in de onderbouw
22	Ontheffingsregeling tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het atheneum

Inleiding

Dit dyslexieprotocol is een onderdeel van het zorgplan van het Coornhert Lyceum en vindt als zodanig zijn plaats in de zorg op onze school. Tevens vormt het protocol een onderdeel van het taalbeleid. Wanneer taalzwakkere leerlingen of leerlingen die mogelijk in de risicogroep dyslexie vallen door docenten worden gesignaleerd is het mogelijk deze leerlingen extra ondersteuning te geven of een dyslexie screening af te nemen. Een apart hoofdstuk in dit protocol is gewijd aan leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS), voor deze leerlingen gelden grotendeels dezelfde compensatie- en dispensatiemogelijkheden als voor leerlingen met dyslexie.

Met dit protocol willen wij leerlingen, ouders en personeel informeren en aangeven wat de handelwijze moet zijn voor alle betrokkenen. Het onderliggende streven is om elke leerling, dus ook de leerling met een beperking, in dit geval de leerling met dyslexie of TOS, dezelfde kansen te geven binnen het onderwijs zoals dat op deze school gegeven wordt.

Overal waar 'hij' in de tekst staat vermeld, dient ook 'zij' gelezen te worden.

Met dank aan Prof. A. van der Leij voor zijn bijdrage aan dit protocol.

Protocol

Het doel van ons dyslexieprotocol is:

- Gelijke kansen te scheppen binnen de wettelijke mogelijkheden en de mogelijkheden van de school, door het geven van onderwijs op maat.
- Informerend te zijn en de beperkingen te beschrijven.
- De afspraken met en voor leerlingen, docenten en ouder(s) en/of verzorger(s) vast te leggen en de mogelijkheden voor begeleiding aan te geven.

Wat is dyslexie?

Dyslexie komt oorspronkelijk uit het Grieks en betekent letterlijk 'niet goed kunnen / moeite hebben met lezen'. Dyslexie is stoornis en kan daardoor in meer of mindere mate leerproblemen opleveren. Ook kan dyslexie mogelijk sociale problemen geven: de leerling ondervindt vaak spanning en faalangst en kan een lage zelfwaardering hebben. Dyslectici kunnen snel last hebben van concentratieproblemen. Dit probleem doet zich vooral voor bij schriftelijke taken. Vooral de combinatie lezen en schrijven is moeilijk. Naast leesproblemen hebben dyslectici vaak spellingproblemen.

Het Coornhert Lyceum hanteert de definitie van de Stichting Dyslexie Nederland. Hierover bestaat in wetenschappelijke kring brede overeenstemming.

Dyslexie is een specifieke leerstoornis die zich kenmerkt door een hardnekkig probleem in het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking.

(Diagnose en behandeling van dyslexie, Stichting Dyslexie Nederland, 2016)

De leerstoornis dyslexie is een stoornis die optreedt naar aanleiding van problemen in de hersenen met de verwerking van taalklanken. Volgens recente wetenschappelijke inzichten is dyslexie een specifieke neurocognitieve ontwikkelingsstoornis. Problemen met lezen en spellen en onderliggende cognitieve tekorten vinden hun oorsprong in verstoringen in het functioneren van het brein.

Dyslexie is in grote mate erfelijk bepaald. Personen met een ouder met dyslexie hebben drie tot

vier keer meer kans op dyslexie dan personen zonder ouders met dyslexie.

(Snowling&Melby-Lervag, 2016)

Dyslexie betreft een kerntekort in fonologische verwerking, benoemsnelheid en automatisering, het betreft alle taalgebieden, specifiek bij gedrukte taal, en is hardnekkig en blijvend. De stoornis is voor een klein deel remedieerbaar. Een dyslecticus zal voor het grootste deel met de hulp van deskundigen, zijn docenten en ouders de stoornis moeten compenseren. Verder heeft de school de mogelijkheid om compensaties en dispensaties af te spreken binnen de wettelijke kaders (Inrichtingsbesluit van de Wet op het Voortgezet Onderwijs).

TOS

Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) wordt gedefinieerd als een beperking in taalbegrip en/of taalproductie waarbij de taalproblemen niet kunnen worden verklaard door aantoonbaar hersenletsel, intelligentieproblemen, gehoorverlies, lichamelijke problemen of sociaal-emotionele problemen. Het is een neurocognitieve ontwikkelingsstoornis die erfelijk kan zijn. Het betekent dat taal in de hersenen minder goed wordt verwerkt.

Een taalachterstand is niet hetzelfde als een taalontwikkelingsstoornis. Een taalachterstand kan ontstaan als een kind zijn moedertaal weinig hoort of spreekt. Door meer taalaanbod, haalt het kind de achterstand vaak weer in. Bij een taalontwikkelingsstoornis is er meer aan de hand. Er is iets mis met het aangeboren vermogen om taal te leren. Het proces van taalontwikkeling verloopt afwijkend doordat de hersenen taal niet optimaal verwerken. Alleen meer aanbod helpt dan niet. Er is een gespecialiseerd behandelaanbod nodig.

In de eerstelijns zorg geldt dat de logopedist de diagnose TOS mag stellen als anamnese en onderzoek (naar de in- en exclusiecriteria) zijn afgerond.

TOS kan worden herkend aan verschillende signalen, zoals:

- Problemen bij het spreken en/of het begrijpen van taal, lezen en schrijven.
- Beperkingen op het gebied van auditieve waarneming en verwerking.
- Moeilijk kunnen onthouden van klanken, woorden en woordrelaties.
- Moeite met verdelen in klankgroepen en het weglaten, toevoegen of verdelen van

klanken.

- Moeite met het zich eigen maken van de grammaticale regels van de taal.
- Minder goed ontwikkelde executieve functies (werkgeheugen, inhibitie, cognitieve flexibiliteit en plannen en organiseren).
- Beperkingen op het gebied van de affectieve informatieverwerking (emoties herkennen, begrijpen en reguleren).
- Minder goede verstaanbaarheid.
- Slechte concentratie.
- Lijkt soms niet te luisteren.

Niet ieder kind met TOS heeft last van al deze problemen en soms wisselen de symptomen per levensfase.

Compensatie en dispensatie voor leerlingen met TOS

Voor leerlingen met TOS gelden op het Coornhert dezelfde compensatie- en dispensatieregelingen als voor leerlingen met dyslexie. De enige uitzondering hierop is dat bij het werken op een laptop voor leerlingen met TOS het inzetten van spellingcorrector niet is toegestaan.

Kenmerken dyslexie (Van der Leij, 2016)

Problemen bij:	Is te merken aan of bij:	Gevolgen:
Automatiseren van lezen/spellen op woordniveau	Aanleren en herkennen van geschreven woorden (lezen)	Stillezen verloopt traag. Hardop voorlezen gaat hortend en stotend en met veel vergissingen. Doordat technisch lezen zoveel aandacht kost, is er minder aandacht voor betekenis, intonatie en zinsmelodie. Het lezen van ondertitels bij een film geeft problemen omdat de leestijd beperkt is.
	Aanleren en produceren van de schrijfwijze van woorden (spellen)	Veel spelfouten van verschillende aard (fonetische schrijfwijze, regelfouten, woordbeeldfouten (ij/ei; ou/au), bizarre fouten). Grote problemen bij het maken van dictees.
Toepassen op tekstniveau	Lezen, leren en begrijpen van teksten	Twee dingen tegelijk doen (tekst technisch lezen én begrijpen) is problematisch, omdat het eerste niet goed geautomatiseerd is. Lezen van een tekst gaat vaak woord-voor-woord. Even met het oog 'terugspringen' naar de hoofdgedachte (titel, informatiewoorden of zinsdelen) is voor dyslectici veel moeilijker dan voor normale lezers, want niet alleen hun 'woordbeeld' is minder goed, maar daardoor ook hun 'zinsbeeld' en 'tekstbeeld'. Het begrijpen van teksten op zins- en tekstniveau kost dus veel meer tijd en moeite. De kans op foute interpretatie neemt hierdoor toe.

<p>Toepassen op tekstniveau (vervolg)</p>	<p>Produceren van teksten</p>	<p>Produceren van teksten gaat woord-voor-woord, dat is normaal. Normaal gesproken vindt er echter ook een vloeiend proces plaats van ‘zelf-dicteren’ op het niveau van zinsdelen en zinnen. Dyslectici hebben niet alleen moeite met het produceren van de schrijfwijze op woordniveau – dat kost bij ingewikkelde woorden al meer tijd – maar ook op het niveau van zinsdelen en zinnen: ze ‘overzien’ die eenheden minder goed en ze hebben meer moeite met zinsbouw, vervoegingen en grammatica. Het produceren van een tekst kost dus ook meer tijd en de kans op fouten (niet alleen spel- maar ook grammaticale fouten) is groot.</p>
	<p>Luisteren naar teksten en leren van rijtjes en regels</p>	<p>Bij een geautomatiseerde lezer/speller vindt er niet alleen een automatische koppeling plaats van de geschreven naar de verklankte vorm, maar ook in omgekeerde richting: een ‘gehoorde’ tekst roept de geschreven vorm op. Dit soort interne ‘visualisering’ helpt bij het luisteren naar lastige Nederlandse teksten en teksten in vreemde talen. ‘Visualisering’ geldt niet alleen op woordniveau, maar ook op zinsniveau: interpunctie (komma’s, punten).</p> <p>Ook bij het aanleren van woordrijtjes, grammaticale regels en andere kenmerken van de structuur van de taal, helpt de koppeling tussen de schrijfwijze en de klankvorm en vice versa. Een dyslecticus maakt dit soort koppelingen niet automatisch, hij kan hiervan dan ook minder gebruik maken: de schrijfwijze geeft minder houvast. Dat impliceert ook dat een andere vorm van twee dingen tegelijk doen (tegelijktijd luisteren én aantekeningen maken) bemoeilijkt wordt.</p>

<p>Taalvaardigheid</p>	<p>Mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid</p>	<p>Normaal gesproken wordt de taalvaardigheid steeds meer bevorderd door de lees- en spelvaardigheid. Dat geldt voor de woordenschat maar ook voor het begrip van grammaticale structuren, vervoegingen en zinsbouw. Vanwege de moeite die lezen en spellen kost, lezen dyslectici minder en doen ze minder ervaring met de taal op. Het gevolg kan het spreken in kortere zinnen zijn, een geringere woordenschat en problemen met de woordvinding. Dat geldt voor alle talen en zeker voor de talen waar zij de minste ervaring mee hebben.</p>
<p>Aandacht en concentratie</p>	<p>Bestuderen van teksten en schriftelijk werk, leren voor proefwerken, toetsen en examens</p>	<p>Schriftelijk werk kost meer tijd en moeite en dus energie. Verslappen van de aandacht en zich laten afleiden kunnen daar het gevolg van zijn.</p>
<p>Sociaal-emotionele problemen</p>	<p>Ondanks grote inspanning matige resultaten</p>	<p>Ze moeten veel meer tijd aan hun huiswerk besteden en voorbereidingen op proefwerken e.d. langer van tevoren plannen. Dat kan hun zelfvertrouwen onder druk zetten en de onzekerheid over schoolwerk en angst om te falen vergroten. Bij voortdurende tegenslag is er een relatief grote kans op demotivatie en frustratie.</p>
<p>Combinatie met andere leer- en gedragsproblemen (comorbiditeit)</p>	<p>Een (klein) deel van de dyslectici heeft ook aandachtsproblemen en/of dyscalculie</p>	<p>Korte aandachtsboog in de klas en bij huiswerk. Problemen met rekenuitwerkingen.</p>

Wanneer is een leerling officieel dyslectisch?

Een officiële dyslexieverklaring met onbepaalde geldigheidsduur wordt verkregen wanneer dat uit psychodiagnostisch onderzoek is gebleken. Dit onderzoek dient te zijn gedaan door een erkend GZ-psycholoog (BIG-register), een K&J-psycholoog (register NIP), of een orthopedagoog-generalist (register NVO). Ouders leveren een kopie van de door de deskundige ondertekende dyslexieverklaring in op school. Alleen als de school in het bezit is van deze verklaring kan de dyslecticus aanspraak maken op bepaalde compensatie- en/of dispensatieregelingen en kan een gepersonaliseerde faciliteitenpas worden aangemaakt.

In het bijbehorende onderzoeksverslag staan adviezen voor de handelwijze ten aanzien van de betreffende dyslecticus. Het verslag heeft een beperkte geldigheidsduur omdat er soms aanpassingen nodig zijn indien bepaalde omstandigheden zich wijzigen in de loop van de (school)tijd. De gegeven adviezen kunnen we als school goed gebruiken om de onderwijsbehoeften van de leerlingen in kaart te brengen, en de leerlingen adequaat te kunnen begeleiden, zeker als het verslag van recente datum is. Wij verzoeken ouders om ook een kopie van het onderzoeksverslag aan de school te doen toekomen.

Faciliteitenpas

Elke gediagnostiseerde leerling krijgt bij aanvang van zijn schoolcarrière op het Coornhert Lyceum een op maat ingevulde faciliteitenpas waarop de voor deze leerling van toepassing zijnde dispenserende en compenserende afspraken en de ondersteunende technologie vermeld staan. Voor leerlingen met TOS is er een aangepaste versie van deze pas. De afspraken die op de pas zijn vastgelegd laten zien van welke faciliteiten de leerling gebruik mag maken.

De gepersonaliseerde pas wordt ingevuld bij het intakegesprek van de ouders en de leerling met de dyslexiecoördinator. De pas is geldig gedurende de schoolloopbaan van de leerling en kan bij eventuele hernieuwde inzichten worden aangepast. De leerling is verplicht de pas altijd bij zich te hebben en deze op tafel te leggen bij toetsen en (school)examens. Voor alle navolgende afspraken geldt dat de afspraken met de leerling op de pas leidend zijn. Niet alle faciliteiten gelden voor alle leerlingen. In Magister, in het dossier van de leerling, staat aangevinkt dat de betreffende leerling dyslexie heeft en daardoor recht heeft op tijdsverlenging bij examens of dat een leerling om andere redenen recht op deze tijdsverlenging heeft.

Wettelijke regeling en de algemene regelingen op het Coornhert Lyceum

De dispensatie- en compensatieregeling op het Coornhert Lyceum sluit aan op de regeling zoals deze voor het eindexamen is vastgesteld.

- Dispensatie en ontheffing

In het Inrichtingsbesluit van de Wet op het Voortgezet Onderwijs zijn de mogelijkheden voor eventuele ontheffingen geregeld. Deze worden alleen in zeer bijzondere gevallen toegepast (zie verder).

- Tijdsverlenging

Dyslectici en leerlingen met TOS hebben bij examens recht op verlenging van de toetstijd met 20%. De dyslecticus heeft deze extra tijd nodig om eenzelfde prestatie neer te kunnen zetten als een leerling zonder dyslexie. Ook gedurende de schoolloopbaan van de leerling willen wij hieraan zo veel mogelijk tegemoetkomen. Een mogelijkheid is dat een leerling 80% van de opgaven maakt, met een daarop aangepaste normering. De andere mogelijkheid is dat de docent voor een lesuur een proefwerk maakt van 40 minuten, waarvoor de leerlingen 50 minuten de tijd krijgen. Vanwege de rust en omdat er ook andere leerlingen zijn voor wie deze verlenging om andere redenen nodig is, geldt deze tijdsverlenging voor alle leerlingen.

In de toetsweken van de bovenbouw zitten de leerlingen in een apart lokaal, in de toetsweken van de onderbouw zitten de leerlingen bij hun eigen klas, maar wordt gezorgd voor een toetsschema waarbij ruimte is voor extra tijd.

Bij de schoolexamens in de bovenbouw krijgen leerlingen 20% tijdsverlenging (bijv. 20 minuten bij een toets van 100 minuten) en zitten zij in een apart lokaal. Bij het centraal eindexamen van 180 minuten is dat maximaal 30 minuten (art. 55 van het Examenbesluit).

Leerlingen hebben bij toetsen en examens hun dyslexiepas bij zich, deze ligt op de hoek van hun tafel.

- Vermijden van twee taaltoetsen op een dag.

In toetsweken, maar ook in normale lesweken worden twee taaltoetsen (SE's, proefwerken en

SO's) op één dag vermeden. Bij het inroosteren dient men hier rekening mee te houden. Indien dit in praktijk niet te realiseren valt, wordt van de docent maatwerk verwacht (bijv. door een leerling mondeling te overhoren i.p.v. schriftelijk). Proefwerken en SO's voor de moderne vreemde talen worden altijd van tevoren aangekondigd.

- Gebruik laptop

Alle dyslectici hebben de mogelijkheid om op een computer of laptop of hun toets te maken met behulp van een spellingcorrector zoals ook bij het centraal eindexamen is toegestaan (art. 55 van het Eindexamenbesluit). Ook voor de schoolexamens en voor de toetsen in de onderbouw is dit toegestaan. Leerlingen met TOS mogen bij het examen géén spellingcontrole gebruiken. Overige toegestane technische hulpmiddelen of compensatieregelingen mogen door dyslectici en leerlingen met TOS worden gebruikt en worden afgesproken met de ouders, de leerling en de dyslexiecoördinator en op de pas vastgelegd.

- Inzet en werkhouding

Wij verwachten vorderingen op taalgebied van de leerling. Daarvoor is het noodzakelijk dat er niet alleen vanuit school aan het leerproces gewerkt wordt, maar dat ook een grote inzet van de leerling (en zijn ouder(s)/verzorger(s)) verwacht mag worden.

- Aangepaste normering

De leerling dient zich te houden aan de afspraken die met hem gemaakt zijn over inzet en voorbereiding. De volgende afspraken zijn dan van toepassing:

- Het minimum cijfer bij spellingtoetsen Nederlands is een 3. (Voor algemene afspraken t.a.v. cijfers zie document "Regeling Cijfergeving".)
- Alle spelfouten worden voor de helft gerekend (tenzij de leerling op een computer werkt en gebruik maakt van de spellingcontrole).
- Werkwoordvervoegingen bij de moderne vreemde talen vallen onder grammatica.
- I.v.m. automatiseringsproblematiek mogen leerlingen van de eerste en tweede klas, als dat op de pas aangevinkt staat, gebruik maken van een (door de school verstrekte) hulpkaart voor spelling en grammatica bij SO's en proefwerken.
- De docent kan de leerling af en toe mondeling overhoren in plaats van schriftelijk, als dat

op de pas aangevinkt staat.

- Bij andere toetsen geldt (bij bijvoorbeeld een tekstverklaring of toetsen bij aardrijkskunde of geschiedenis), dat spelfouten niet worden meegerekend, tenzij door spelfouten de betekenis van het betreffende woord veranderd is.

Wat doet de leerling?

Als leerling:

- Toon je inzet en ben je gemotiveerd.
- Ga je serieus om met adviezen van docenten.
- Maak je gebruik van de extra tijd die je krijgt en benut je deze zo nodig ten volle.
- Werk je elke dag aan je moderne vreemde talen en maak je gebruik van de tot je beschikking staande hulpmiddelen.
- Plan je huiswerk en toetsen ver van tevoren, zodat er meer tijd is om te leren en correctierondes in te bouwen.
- Zorg je dat je extra overhoord wordt.
- Zorg je dat je pas altijd bij je hebt en dat deze bij examens op tafel ligt.
- Zet je altijd de letter D rechts bovenaan op je toetsblad.
- Zorg je zelf voor een laptop als je daarmee wilt werken.
- Dien je ervoor te zorgen dat indien er een laptop gebruikt wordt, de laptop voldoende opgeladen is.
- Bij gebruik laptop kopieer je aan het eind van de toets de antwoorden op de door de docent geleverde Coornhert USB-stick.
- Maak je geen misbruik van de door de school geboden faciliteiten. Op het moment dat misbruik geconstateerd wordt worden de faciliteiten voor een schooljaar ingetrokken.

Wat doen de ouders en/of verzorgers?

Van ouders/verzorgers verwachten wij dat zij:

- Hun kind ondersteunen bij het schoolwerk.
- Beseffen dat er veel extra aandacht moet zijn voor de moderne vreemde talen.
- Hun kind helpen bij plannen en organiseren en door hen te overhoren.
- Zo nodig hulp inschakelen buiten de school indien de door de school geboden hulp

ontoereikend is.

- Zelf het initiatief nemen om te overleggen met de dyslexiecoördinator.
- Zo nodig (technische) hulpmiddelen ter beschikking stellen aan hun kind, d.w.z. dat zij hun kind de mogelijkheid geven om:
  - Te werken op een laptop, evt. met verklankingssoftware zoals Sprint of Kurzweil (via de Stichting Toegankelijke Informatie (STI) of Dedicon).
  - Gebruik te kunnen maken van lesboeken als luisterboek (via Dedicon op de Lex-app), zowel thuis als op school. Ook deze schoolboeken zijn voor rekening van de school. Leesboeken kunnen ook als luisterboek gebruikt worden (via de Bibliotheek Passend Lezen).

Voordeel van het gebruik van luistersoftware is dat het zowel remediërend als compenserend werkt.

(Een overzicht van hard- en software is ook terug te vinden op de websites van het Masterplan Dyslexie, Lexima en Balans)

Wat doet de docent?

De docent:

- Houdt rekening met de taalstoornis van de leerling door positieve verwachtingen te uiten, de inbreng van de leerling te waarderen, duidelijk regels te stellen en met de leerling in gesprek te gaan over zijn werk, zijn beperkingen en vooral ook zijn mogelijkheden. De docent is zich bewust van het feit dat leerling snel last kan hebben van concentratieproblemen. Deze problemen doen zich vooral voor bij een combinatie van lezen en schrijven (schriftelijke taken). Hierbij kan door overbelasting stress ontstaan met als gevolg concentratieverlies.
- Gaat in gesprek met de leerling over de juiste ondersteuning en reflecteert: wat ging goed, wat kan beter.
- Ondersteunt de leerling zo nodig bij planning van toetsen en huiswerk.
- Houdt zich aan de op de pas vermelde afspraken.
- Zorgt voor overhoringen, toetsen, aantekeningen met een duidelijke opmaak gebruikt lettertype Arial, korpsgrootte 12, regelafstand 1.5, maakt gebruik van witregels tussen de toetsopgaven, gebruikt geen cursief, wel dik of onderstreept.

- Weet dat de leerling mag schrijven in werkboeken.
- Weet dat de leerling mag schrijven op proefwerken.
- Stimuleert het samenwerken met een maatje om aantekeningen van over te nemen en gemaakte opdrachten mee te bespreken. Dit maatje kan ondersteunen bij het op de juiste manier opschrijven van huiswerk en toetsen in de agenda.
- Om vergissing tussen b en d te voorkomen worden de letters A, B, C en D bij toetsen met meerkeuze vragen altijd als hoofdletter geschreven, zowel door de docent als door de leerling.
- Geeft de leerling als eerste zijn toetsopgaven.
- Biedt leerlingen die op een laptop werken de mogelijkheid toetsen digitaal te maken als dit op de pas staat aangevinkt.
- Laat de leerling met een laptop met spellingscontrole werken (geldt niet voor leerlingen met TOS) of hanteert (bij spellingtoetsen) de aangepaste normering voor spelling.
- Levert een pdf-exemplaar in één kolom aan op een usb-stick, wanneer een leerling gebruik mag maken van verklankingssoftware. De school stelt Coornhert-usb-sticks beschikbaar aan de docent (bruikleen). Dit geldt alleen voor de leerlingen die daarvoor in aanmerking komen en waarvan dit op de pas vastgelegd.
- Streept geen spelfouten aan in een toets waarin spelling niet getoetst wordt (geldt voor alle vakken, behalve voor Engels, Duits en Frans).
- Rekent geen spelfouten wanneer de spelling niet getoetst wordt (geldt voor alle vakken).
- Laat de leerling met luisterboeken werken in combinatie met les- of leesboeken.
- Stelt de dyslexiecoördinator op de hoogte wanneer hij eventuele taalproblemen bij leerlingen constateert.
- Plaatst de leerling, indien mogelijk, vooraan in de klas.
- Geeft de leerling geen onverwachte voorleesbeurten als dat op de pas is aangevinkt.
- Geeft langere leesteksten vooraf op, zodat de leerling deze thuis kan voorbereiden als dat op pas is aangevinkt.

Wat doet de school?

De school zorgt voor:

- Het toekennen van 20% extra toetstijd bij examens.

- In ieder lokaal hangt een klok, zodat de leerling zelf de tijd bij kan houden tijdens toetsen. Dit is minder stressverhogend dan tegen het eind van een toets steeds de resterende tijd te noemen.
- De school staat toe dat de leerling in werkboeken schrijft.
- Het gebruik van verklankingssoftware is toegestaan tijdens de les en tijdens toetsen en schoolexamens, indien dit is vastgelegd op de pas (de gebruikte koptelefoon dient een gesloten type te zijn).
- De school heeft voor de examens in de bovenbouw een aantal computers (stations) beschikbaar die uitgerust zijn met het programma Sprint (luistersoftware).
- Tijdens de schoolexamendagen en tijdens de centrale examens zorgt de school voor zogenaamde examenaccounts waardoor het gebruik van internet niet mogelijk is voor de leerlingen die van een computer gebruik mogen maken. Bij de overige (reguliere) toetsafnames waarbij de leerling gebruik maakt van een computer of laptop, houdt de docent/surveillant toezicht. De leerling maakt dan geen gebruik van het internet. Bij reguliere toetsafnames zit de leerling met zijn laptop omgedraaid voor in de klas, zodanig dat enkel de docent zicht heeft op het scherm van de laptop.
- De school stelt voldoende Coornhert-usb-sticks beschikbaar aan de docent (bruikleen).
- De school kan eventueel, in bijzondere gevallen, compensatie of dispensatie voor een moderne vreemde taal verlenen (zie verder).

Wat doet de mentor?

De mentor:

- Stelt zich op de hoogte van de mentorleerlingen met een taalstoornis en neemt kennis van de afspraken op de pas.
- Maakt notities in het logboek van Magister t.a.v. de taalstoornis van de leerling.
- Gaat vooral het planningsgedrag van de mentorleerling na.
- Informeert regelmatig bij docenten naar de vorderingen op dit gebied.
- Indien de leerling te weinig inzet vertoont of prestaties **ver** beneden niveau blijven, worden de ouders hiervan op de hoogte gebracht en informeert de mentor de dyslexiecoördinator. Tevens legt hij dit vast in Magister.
- De mentor vraagt bij de dyslexiecoördinator naar de hulp die door de school of

doorouders kan worden geboden. Indien hiervoor gebruik gemaakt wordt van een externe remedial teacher, dan zijn de kosten van deze lessen voor rekening van de ouder(s)/verzorger(s).

- Doet geen uitspraken over of beloftes aan de ouders over mogelijke faciliteiten voor de dyslectische leerlingen of bij indicaties die op dyslexie duiden, maar verwijst bij hardnekkige taalproblemen door naar de dyslexiecoördinator.
- Verzorgt de overdracht aan het einde van het schooljaar voor de nieuwe mentor.

Wat doet de dyslexiecoördinator?

De dyslexiecoördinator is het algemene aanspreekpunt voor leerlingen, ouders en docenten.

De dyslexiecoördinator:

- Voert een intakegesprek met nieuw instromende leerlingen en hun ouders.
- Schrijft de passen uit voor leerlingen die een officiële verklaring hebben (na ontvangst van de verklaring en persoonlijk contact met leerling) en vinkt het recht op de bijbehorende tijdsverlenging bij examens aan in Magister.
- Geeft de steunuren voor brugklasleerlingen met dyslexie en TOS. Hierbij wordt aandacht besteed aan plannen en organiseren, leerstrategieën, spelling, grammatica en begrijpend lezen, de moderne vreemde talen en het uitwisselen van ervaringen.
- Bespreekt indien nodig de vorderingen van de leerling met de mentor of de betreffende taaldocent.
- Maakt een analyse bij taalproblemen en doet verdiepend onderzoek waar nodig.
- Ondersteunt de leerling en noteert de afspraken in Magister, past indien nodig de pas aan.
- Geeft tussentijds advies aan de betreffende docenten.
- Kan externe hulp adviseren.
- Geeft jaarlijks voorlichting aan nieuw instromende docenten.
- Voor begeleiding bij compensatie en dispensatie voor het vak Frans of Duits in de onderbouw en ontheffing van de verplichting voor het volgen van een tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het vwo: zie verder.
- Doet verdiepend onderzoek om te bekijken of een leerling met indicaties die op dyslexie duiden in aanmerking zou moeten komen voor dyslexieonderzoek bij een erkend en gespecialiseerd onderzoeksbureau. De kosten van een eventueel dyslexieonderzoek zijn

voor rekening van de ouder(s)/verzorger(s).

Wat doet de administratie?

- De administratie bewaart een kopie van de verklaring en evt. het onderzoeksverslag in het dossier en stelt de dyslexiecoördinator hiervan op de hoogte.

Wat doet de conrector?

- Bij aanname van nieuwe leerlingen wordt altijd nagevraagd of er sprake is van dyslexie of TOS en de leerling inmiddels in het bezit is van een verklaring. De namen van deze leerlingen worden door de leerlingadministratie doorgegeven aan de dyslexiecoördinator. Er worden alleen faciliteiten verleend door de dyslexiecoördinator wanneer de school in het bezit is van een kopie van de verklaring en evt. het onderzoeksverslag.

Compensatie- en dispensatieregeling voor het vak Frans of Duits in de onderbouw

VMBO in de eerste twee leerjaren

Voor leerlingen in het vmbo is in de eerste twee leerjaren Frans of Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke van deze twee zij aanbieden, maar mogen ook beide talen aanbieden. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is geen ontheffing nodig. Vrijstelling voor Frans én Duits is niet mogelijk voor dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste twee leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen.

(Inrichtingsbesluit WVO, artikel 22)

Havo en vwo in de eerste drie leerjaren

In de eerste drie leerjaren van havo en vwo zijn zowel Frans als Duits verplicht. Er kan geen ontheffing worden verleend aan dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen.

(Inrichtingsbesluit WVO, artikel 21)

In de onderbouw volgt een leerling naast Engels twee moderne vreemde talen, Frans vanaf het eerste leerjaar en Duits vanaf het tweede leerjaar. Voor leerlingen met een ernstige vorm van dyslexie kan het volgen van onderwijs in een van deze talen soms zeer zware problemen opleveren. Wij handelen hierbij volgens het volgende stappenplan.

1^e stap - De dyslexiecoördinator houdt vanaf het eerste schooljaar oog op de resultaten van leerlingen. De mentor, de leerlingcoördinator en de taaldocenten informeren de dyslexiecoördinator bij onvoldoende resultaten of taalproblematiek en zorgen ervoor dat deze informatie in Magister wordt vermeld. Hierdoor kan een leerling met ernstige problematiek op dit gebied al in een vroeg stadium gesignaleerd worden.

2^e stap – Indien nodig volgt een begeleidingstraject door de dyslexiecoördinator, waarbij in kaart wordt gebracht hoe de leerling werkt, hoeveel tijd er wordt besteed aan de taal, hoe zijn werkhouding is, wat zijn capaciteiten zijn en hoe hij hierbij nog ondersteund kan worden. Er wordt bekeken in hoeverre de leerling, met deze hulp het vak toch nog voldoende kan volgen. Gemaakte afspraken worden door de dyslexiecoördinator vastgelegd in Magister.

3^e stap – Vervolgens kan, als dat nodig is, in overleg met de betreffende taaldocent worden besloten of, en zo ja welke, hulpmiddelen en/of compensaties er voor de leerling eventueel nog extra nodig of mogelijk zijn. Dit betekent maatwerk en zal dus per leerling verschillen. Mogelijke compensaties zouden eventueel kunnen zijn:

- Mondeling overhoren
- Werken met hulpkaarten
- Één kant uit leren en overhoren
- Beperkte hoeveelheid bij toetsen (bijv. 2/3 zinnen minder per oefening)
- Andere normering
- Verlichting van het programma d.m.v. minder moeilijke opdracht of weglaten van een opdracht
- Afspraak over hoeveelheid tijd en frequentie bij het leren
- Minimum beoordeling

4^e stap - Mocht desondanks, **ná** het volgen van dit traject, blijken dat het volgen van de betreffende taal naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding hindert, dan is het bij hoge uitzondering mogelijk dispensatie voor het vak Frans of Duits krijgen in het tweede semester van het derde leerjaar.

Afspraken t.a.v. van dispensatie

- De problemen met de moderne vreemde taal zijn reeds eerder, d.w.z. in voorgaande jaren, gesignaleerd door de mentor en de vakdocenten en de leerling heeft een begeleidingstraject gevolgd bij de dyslexiecoördinator (zie hierboven).
- De school heeft vastgesteld dat de leerling zich goed heeft ingespannen voor het vak.
- De dyslexiecoördinator bespreekt, na overleg met de betreffende taaldocent en de mentor de eventuele dispensatie met de conrector.
- De rector kent namens het bevoegd gezag al dan niet de dispensatie toe.

COORNHERT LYCEUM HAARLEM

- De leerling volgt een alternatief programma in de vrijgekomen uren.
- Op het eindrapport van het laatste leerjaar van de onderbouw staat geen cijfer voor het vak waarvoor dispensatie is verleend, maar wordt aangegeven dat het vak is afgerond.
- De leerling kiest in de bovenbouw een profiel en vakkenpakket zonder de taal waarvoor dispensatie is verkregen.
- De mogelijkheid en de voorwaarden worden benoemd bij de voorlichtingsavonden van aan het begin van het schooljaar.

Vervangend programma

- Een leerling die een vrijstelling krijgt heeft een inspanningsverplichting voor de vrijgekomen lessen. Hij volgt als vervanging een alternatief programma.
- De leerling blijft gekoppeld aan zijn eigen docent Frans of Duits en werkt tijdens de lessen in de klas of op de gang aan de vervangende opdracht.
- Het programma wordt opgezet door de dyslexiecoördinator en bestaat in principe uit het maken van opdrachten uit de mavo-examenbundels van Engels, Nederlands en, afhankelijk van welke taal de leerling nog wel volgt, Duits of Frans. De leerling is nog wel bezig met de taal waarvoor hij dispensatie heeft gekregen door een Duits of Frans boek te lezen in vertaling en hiervan een verslag te schrijven.
- De dyslexiecoördinator heeft tijdens dit semester op vaste momenten contact met de leerling om de vorderingen te bekijken.
- De leerling houdt een portfolio bij, dat aan het eind van het semester ingeleverd wordt. Met de inhoud ervan moet worden aangetoond dat is voldaan aan de inspanningsverplichting.
- Aan het programma wordt aan het eind van het schooljaar een afsluiting gekoppeld (qua zwaarte vergelijkbaar met proefwerken voor het vak waarvoor ze een vrijstelling hebben gekregen) dat moet worden afgesloten met een voldoende (geen cijfer). Dit kan in de vorm van een mondelinge afsluiting bij hun docent Frans of Duits.

Ontheffingsregeling tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het atheneum

Bovenbouw vwo

Leerlingen in de bovenbouw van het atheneum moeten naast Engels een tweede moderne vreemde taal volgen. Hiervoor kunnen Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Russisch, Arabisch, Turks of Fries aangeboden worden. Leerlingen kunnen hiervan ontheffing krijgen als zij:

- *Een stoornis hebben die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis hebben die effect heeft op taal*
- *Een andere moedertaal hebben dan Nederlands of Fries*
- *Onderwijs volgen in het profiel natuur en techniek of natuur en gezondheid, en het onderwijs in de (moderne vreemde) taal naar verwachting een succesvolle afronding van de (vwo) opleiding verhindert.*

Het is de verantwoordelijkheid van de school dit per geval te bekijken. Hiervoor is geen toestemming vooraf van de inspectie nodig. De leerling moet in plaats van de taal een vervangend vak kiezen met een normatieve studielast van ten minste 440 uren. De keuze is afhankelijk van het aanbod van de school. Voor leerlingen op het gymnasium is geen ontheffingsmogelijkheid geregeld, omdat daar de klassieke taal in plaats van de tweede moderne vreemde taal komt.

(Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26e)

Voorwaarden voor ontheffing

- De leerling met profiel NG, NT of EM voor wie de verplichte tweede moderne vreemde taal een onneembare hindernis is om te slagen voor het eindexamen vwo.
- In plaats van de tweede moderne vreemde taal wordt een ander examenvak met minimaal dezelfde studielast gekozen.

Doelgroep verlenen van ontheffing

- Leerlingen die beschikken over een dyslexieverklaring, waarvan de school inschat dat het tot een voldoende resultaat brengen van de tweede moderne vreemde taal onevenredig veel inspanning van de leerling zal vergen.
- Leerlingen voor wie het Nederlands geen moedertaal is.
- Leerlingen met een natuurprofiel (N&G of N&T) die voor de exacte vakken overtuigende

vwo-capaciteiten laten zien, maar voor wie de tweede moderne vreemde taal naar verwachting een onoverkomelijk obstakel zou gaan worden om een vwo-diploma te halen.

Afspraken t.a.v. ontheffing

- De mogelijkheid wordt benoemd bij de voorlichtingsavond aan het begin van het schooljaar en tijdens de voorlichtingsavond over de profielkeuze.
- Half januari wordt een mail over de procedure verstuurd naar alle ouders van leerlingen met een dyslexieverklaring in 3V, de taaldocenten en de mentoren.
- Ouders en leerling doen vóór 1 februari een aanvraag, met onderbouwing, bij de dyslexiecoördinator.
- Na 1 februari wordt door de dyslexiecoördinator bij de betreffende taaldocent en de mentor nagevraagd of zij de redelijkheid van de aanvraag onderschrijven en er geen bezwaar tegen hebben dat de ontheffing wordt verleend.
- Na de voorjaarsvakantie bespreekt de dyslexiecoördinator de aanvraag met de conrector.
- De rector kent namens het bevoegd gezag al dan niet de ontheffing toe.
- De leerling geeft op in te leveren profielkeuze formulier aan welk extra eindexamenvak hij/zij kiest. Het profielkeuzeformulier wordt ingeleverd bij de decaan voor 1 april met een afschrift van de dispensatiebeschikking.

N.B. doorstroom havo naar vwo

Als een havoleerling de weg naar het vwo open wil houden, dient de leerling zich al bij zijn profielkeuze hiervan bewust te zijn en rekening te houden met het extra te kiezen vak. De leerling dient er tevens rekening mee te houden dat voor dispensatie tijds, een aanvraag moet worden ingediend. De procedure is dan verder zoals hierboven beschreven.